

רבי אליקום דבורקס שליט"א

השימוש במכונת אמת (פוליגרף) בראי ההלכה

הצלחת הבדיקה אצל אנשים רגילים נע בין 80% - 90% של הנחקרים, לדברי המומחים תוצאות החקירה במכונת אמת אינן מבוססות על התוצאות שמנפיקה המכונה, כי עם גם על התרשמותו האישית של החוקר מהתנהגותו הכללית של הנחקר. ועפ"י הראיון המקדים שנערך עמו- וידיעת רקע המתקבלות אצל החוקר מפי אחרים.

כסא שלמה- מכונת האמת הראשונה

מובא בילקוט שמעוני אסתר א' סימן תתרמ"ו והתוס' ביומא נ"ד ע"ב מביאים דברי המדרש שאריות היו קבועים בכסא שלמה המלך ע"ה, וישהו באים עדים להעיד והיה חשש שהעדים שקרנים היו האריות נוהמים ושואגים ומתוך כך היו העדים מתפחדים להעיד שקר. ורואים מדברי המדרש שעשה שלה המלך כעין מכונת אמת להפחידם שיעידו האמת, וא"כ לכאורה יהיה מותר לבדוק את התובע והנתבע ע"י מכונת אמת אם אומרים האמת או לא.

אולם כבר כתב בשו"ת באר משה ח"ו סימן ע"ט דאין שום דמיון לענין מכונת אמת, דבודאי לעשות כל מיני פעולות שיעידו העדים האמת ולא ישקרו ח"ו מותר, אבל אחרי שהעידו או בשעת עדות לחשדם בשקר ויהיה מותר לעשות פעולות לדעת אם האמת מעידים אין לנו ממצא שלמה המלך שום ראיה כלל.

הפוליגרף או בשמו העממי "מכונת האמת" משמש כאמצעי שיגרת-אם כי לא רישמי שכן אינו מהווה ראיה קבילה בבתי המשפט בעולם, בגופים שונים ומגוונים כחברות הביטוח נוהגים לא אחת לשלוח את המבוטחים המגישים תביעת פיצויים לבדיקת פולגרף, במידה והתעורר ספק באשר למהימנות תביעתו. במספר פרשיות שערורייתיות שנחשפו לאחרונה פנו החשודים לבדיקת פולגרף או בטרם נפתחה חקירה ע"מ להוכיח את אמינות טענותיהם. מערכת המשפט כבר הבאנו שאינה מקבלת את מימצאי הפולגרף כעדות אמינה וחותכת, אך אין ספק שהיא מייחסת לו חשיבות. במאמר זה נתייחס לקבילות המשפטית של מכונת אמת לפי דין תורה.

אופן פעילותה של מכונת האמת

אל זרועותיו ואצבעותיו של הנחקר מחברים מכשירים שונים וחגורה חשמלית נמתחת סביב מותנו. המכשירים מפעילים שלש מחטים הנעות על נייר ומשרטטות בקווים עולים ויורדים את המתרחש בפנימיותו של הנחקר. כאשר אדם משקר ניתן להבחין בתופעות שונות, כגון שהוא בולע את רוקו ובפיו נוצר יובש, לחץ דמו עולה, כאשר הוא מסיים את שקריו נשמעת מפיו אנחת רווחה, במהלך החקירה הוא מזיע ומסמיק. שיעור

גדרי אומדנא

הנה בשו"ת עמק הלכה (כוימל) ח"ב סימן י"ד כתב לחדש שתוצאות בדיקה של פוליגרף הן בגדר אומדנא דמוכת, ולכן אם ב"ד קבלו עדות ובדיקת מכונת אמת יצא שאין העדים אומרים אמת נראה ברור שעדותם בטילה ונחשב "דין מרומה", דהיינו שלב הדיין חושש וחושד שעדים מעידים שקר, בודאי שחובה לבית הדין לחקור את העדים באמצעות מכונת אמת, ואם הם לא נבדקים עדותם בטילה, כמובא בגמ' שבועות ל' ע"ב וכך נפסק בשו"ע חו"מ ט"ו ס"ג, וא"כ היות ויש אומדנא שמשקרים ע"י מכונת אמת א"כ הוא דין מרומה וממילא אין לדון כלל עפ"י העדים. אולם גדולי האחרונים דוחים דבריו שזה ברור מאחר ותוצאות הבדיקה אינן מוכיחות באופן מוחלט אלא מהוות אומדנא בלבד ואין סומכין על אומדנא אפילו לענין ממונות, וכ"כ המהרי"ק בשורש קכ"ט ומהרשד"ם חו"מ סימן מ"ה ובשו"ת הרדב"ז סימן תרע"ח, וכך משמע בגמ' שבועות ל"ד ע"א ובבב"ב צ"ג ע"א - שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצידו אע"פ שזה מנוגח וזה מועד ליגח אין אומרים בידוע שזה נגחו וזה נשכו. ופרש"י דרבנן דרב אחא לא אזלינן בתר אומדנא בממונות להוציא ע"י כסף, וכעין זה מסופר בגמ' שבועות ל"ד ע"א שרבי שמעון בן שטח ראה אדם אחד שרץ אחר חבירו לחורבא ורץ אחריו רבי שמעון בן שטח וראה בתוך החורבה אדם מפרפר שגופו שותת דם ובכל זאת לא קבעו את זהות הורצח היות ודבר זה הוא

עדיין בגדר אומדנא ואין פוסקים עפ"י אומדנא. וכך מובא בתוספתא פ"ח מסנהדרין ה"ב וכך נפסק בשו"ע חו"מ סימן ת"ח [עי' בטור חו"מ סימן ס"ה, מה שהביא תשובת הרא"ש כלל ס"ח סימן כ"ג]. וכבר כתב הרמב"ם בפרק כ' מהלכות סנהדרין הלכה א' - "אין ב"ד עונשין באומד הדעת אלא ע"פ עדים בראייה ברורה", הרי ברור שכוונת התורה התורה בעל פי שנים עדים וגו' הוא שרק עפ"י שנים עדים יומת המת ולא בירור אחר כמו אומדנא, ולכן כל בירור מתמעט ולכן טעמו של שמואל בר"פ המניח דאין הולכין בממון א"כ מכונת אמת אין זה נחשב לראיה ברורה, ויותר מזאת מדברי המהרי"ק שהבאנו יש לחלק בין אם האומדנא באה לברר איך היה המעשה ובין אם באה לברר דעת האדם, כלומר לברר איך היו העובדות אין זה יכול להיות בירור גמרו שהרי מ"מ יתכן שהמעשה לא היה כך, אבל כאשר אנו קובעים עפ"י אומדנא איך היתה כוונת הגותן פירוש הדבר שאנו פוסקים שכן היתה הכוונה, ולכן י"ל לעניננו שמכונת האמת נחשבת לאומדנא איך היה המעשה ואיך מוציאים ממון ע"י אומדנא. (עי' שרי חמד כללים מערכת א' סימן שפ"ז שו"ת אחיעזר חלק א' סימן כ"ה אות ד' ובקוב"ש חלק ב' סימן ל"ח ובתומים סימן צ' ס"ק י"ד).

עפ"י שנים עדים יקום דבר

בשו"ת ציץ אליעזר חט"ז סימן מ"ז מכריע שאין כל מקום בהלכה

זו על הנתבע במטרה לאמת טענותיו או להכחישן.

ומן הראוי להביא מש"כ בגמרא סנהדרין ד"ז ע"א, שבת י' ע"א, שחובת ביה"ד להביא לידי פסיקת דין אמת לאמיתו. וכבר נשאל הרשב"א (מובא בתשובותיו בחלק ב' סימן קמ"ח), איך יציאו ביה"ד את הדבר לאמיתו? והשיב: "דבר זה, אין בו ענין פרטי שיוכל שום חכם לומר בדבר פלוני ובדבר פלוני, אלא כל בית דין לפי מה שהוא ענין במקומו ושעתו בחקירת הענין, אם היו שם עדים- איש או אפילו אישה, ומאיזה ענין היה, ולפי דעת הבי"ד וחכמתו וחריפותו יכיר הענין מתוך הדברים, וזהו שהיו בודקין ומרבין בחקירות ובבדיקות. והוא רמז במה שאמרו "דן דין אמת לאמיתו", אם הוא דן דין אמת מהו לאמיתו? אלא שרמזו לזה, שיוסיפו לדבר ולשאל ואף על פי שמן הדין היה כן, וכן בתחילת הדבר, אפילו כן יעיינו היטב כדי שיצא לאמיתו, אם יראה בעיניהם שיש קצת דברי רמאות והערמות בטענותיהם". א"כ נראה שלפסוק דין ע"י מכונת אמת- אין זה נקרא דין אמת לאמיתו, כיון שההוכחה ע"י המכונה אינה האמת הברורה.

נאמנות חוקר במכונת אמת

מובא בשו"ע יור"ד ס' קי"ד- חזקה אמן לא מרע אומנתיה, דהיינו שאומן מדקדק באומנתו כדי שלא יתגלה כשקרן, וא"כ לכאורה ה"ה חוקר במכונת אמת

בענין מכונת אמת, היות ואין בכוחה של המכונה הזאת להוכיח בבטחה, וכבר קבעו לנו חז"ל בפסחים נ"ד ע"ב דאחד מהשבעה דברים המכוסים מבי אדם הוא שאין אדם יודע מה בלבו של חברו, ויותר מזאת אין לסמוך על מכונה זו מפני שגזירת התורה הוא שרק "עפ"י שנים עדים יקום דבר", וכבר היה הדבר לעולמים שהחכם שלמה אמר לדון דינים שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה לפי גודל חכמתו בטבעי בני האדם ומחשבותיהם והניעו אותו מן השמים מזה כמאמרם ז"ל במסכת ראש השנה דף כ"א ע"ב- "בקש קהלת דברי חפץ", בקש קהלת לדון בדינין שבלב שלא בעדים, שלא בהתראה, יצאה בת קול ואמרה לו "וכתוב יושר דברי אמת" עפ"י שנים עדים וכו'. (דברים י"ז), וכך מתבאר הפסוק ע"י התרגום בקהלת- "בעא שלמא למידן דינון על הרהורי ליבא דאנשא ובלא סהדי, בכך איתאמר ליה בכוח נבואה הא כתוב בספר אורייתא על מימר סהדיא יקום פתגם", דהיינו שהיה חפץ שלמה המלך לפסוק דינים ע"י חכמתו ובכל זאת יצאה בת קול שאי אפשר לפסוק דין ע"י זה, בזה ברור שחכמת שלמה המלך בודאי גדולה פי כמה ממה ממה שמכונת אמת בידה להוכיח ובכ"ז מנעו מכך מן השמים שלא ידון עפ"י"ז, וא"כ אין מקום לפי ההלכה להתסייע בפסיקת הלכה על יסוד תוצאות של מכונת אמת, וממילא אין מקום לחייב את האדם להבדק במכונה כזאת. ויוצא מדבריו שאין בי"ד רשאי לכפות בדיקה

ג"כ שייך לענין זה, אולם כבר כתבנו האחרונים דזה דווקא שאפשר לעמוד עליו ולברר אם האומן שקרן, אבל במידה שלא ניתן להוכיח את רמאות האומן לא אומרים חזקה אומן לא מרע אומנתיה, ולכן פסק בשו"ת אבן יקרה מהד"ת סימן פ"ד- בדבר נאמנות כימאי על איסור נבילות וטריפות אם אינו מנמק את הסיבות שהביאו אותו לפסק, כך שאין אפשרות לתפסו ברמאות אי אפשר לסמוך עליו, ה"ה לענין מכונת אמת אם ממציאים בביה"ד את החלטתו של החוקר ולא הביאו לפניהם את הרישומים הגרפיים שהביאו את החוקר לגיבוש מסקנתו אין מסתמכין עליו.

ולבן כשיש ספק לבי"ד בעניני אישות אי אפשר לפסוק עפ"י מכונת אמת, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קי"ג דאין להוציא אשה מבעלה על סמך אומדנא גם באומדנא דמוכח ואע"ג דמועיל אומדנא לענין נחבל דנוטל בלא שבועה, מ"מ לענין להוציא אשה מבעלה וכמה קשה גירושין ולדעת מקצת הפוסקים דיני נשים כדיני נפשות דמיא, וכך פסק בשו"ת רבינו עזריאל הילדסהימר זצ"ל ח"ב סימן ל"א.

קבלת עדות

כתב בשו"ת עמק הלכה (הנ"ל) באופן חד משמעי שאין בכוחה של מכונת אמת לשמש כמכריעה בדיני נפשות, וז"ל- הגה זה ברור דכאשר ישובו שופטינו כבראשונה וידונו דיני נפשות בודאי דלא ישתמשו במכונות כאלו לקבלת עדות. וראי' לכך מגמ' סנהדרין ל"ב- פותחין

לזכות, היכי אמרינן להו לעדים, אר"י הרי קאמרינן להו מי יימר כדאמרינא (וכתב רש"י שמא בעצה באתם וזוהי פתיחת הצלה לזה), א"ל עולא והא חסמינן להו (אנו חוסמין את פיהן כשאנו מכחישינן אותם למשקרים, וא"כ במכונה זו שאנו דנין עליה אם יצוו הבי"ד על העדים להניח ידם על המכונה, הרי יראו שחושדים אותם למשקרים והוה בגדר חוסמין את העדים, וע"כ בודאי אסור להתשמש במכונות אלו לקבלת עדות בדיני נפשות. אולם כפי שהבאנו לעיל מדברי הפוסקים שגם בדיני ממונות אין להשתמש במכונת אמת. (עי' פסקי דין רבנים כרך י"ב עמ' 258 בקובץ אסיא כרך ה' מעמ' 163 ושו"ת יביע אומר חלק ז' חושן משפט סימן ח' ובקובץ תחומין כרך ז' עמ' 381)

תשובה מהרה"ג צבי יהודה בן יעקב שליט"א חבר ביה"ד הרבני חיפה

לכבוד הרה"ג אליקום דבורקס שליט"א

בענין שאלת כת"ר על התיחסות בתי הדין למכונת אמת.

למיטב ידיעתי מרבית הרכבי בתי הדין לא מפנים כלל את הצדדים למכונת אמת, חלקם ודאי מחוסר אמון לעצם הבדיקה, וחלקם האחר לא רואים בדרך זו להכריע דין אלא ע"פ כללי ההלכה הנקוטים בשו"ע ובפוסקים.

יש הרכבים המפנים למכונת אמת, ובזה יש להבחין בין שני סוגי דין: בדיני ממונות יכולים הצדדים לקבוע ביניהם

שיהיה הדין ע"פ מכונת אמת, ולא גרע מהטלת מטבע או קוביא וכדין משחק בקוביא (עיין תוס' ב"מ עד, א, ושו"ע חו"מ רז, יג ברמ"א) ולאפוקי מחשש אסמכתא מקבלים הצדדים בקנין בפני בית דין (עיין שו"ע חו"מ רז, טו).

בענינים שאינם נתונים להסכמה או התחייבות, כגון חיוב בגט וכדו', ביה"ד משתמש בתוצאות החקירה כדי ללחוץ ולחקור ולהגיע באמצעות החקירה לחקר האמת. לא שמעתי שיש הרואים בתוצאות החקירה אומדנא כזו או אחרת. ודאי לא אומדנא דמוכח טובא.

לאמור- גם בית הדין המפנה למכונת אמת לא רואה את תוצאות הבדיקה כחלק מדיני הראיות אלא כדרך הכרעה בהסכמת הצדדים, או כאמצעי.

המסקנה העולה כי בכל ענין אין אפשרות להכריח את הצדדים להבדק במכונת אמת. שמעתי שיש האומרים לצדדים כי יראו אומדנא. אך לענ"ד הדבר אינו עולה בקנה אחד עם האמור לעיל.

מוקירו ומכבדו בברכה נאמנה.

צבי יהודה בן-יעקב.